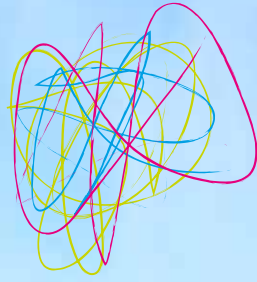

Latið börnini spæla!

Anne Brodersen, Mads Brodersen
og Max Rasmussen

DGI
Lillebælt

Latið børnini spæla hava Anne Brodersen , Mads Brodersen og Max Rasmussen skrivað · **Tilfarið** er ment í samstarvi við ein verkætlanarbólk, har vegleiðarar í rørslumenning og uttandura-/ náttúruvegleiðarar hava verið við · **Kirsten Harkjær Larsen**, DCI kommunikation, hevur ritstjórnað · **Uppseting:** Føroyaprent · **Týtt til føroyskt:** Harry Davidsen

Útgevandi: University College Lillebælt og DGI, Dansk Gymnastik- og idrætsforeninger, apríl 2015.
Vørunummar: 99.163
ISBN nr.: 978-87-89042-41-1

NORÐURLÉNDSKT UMHVØRVISMERKI
Svanamerktur prentlutur 541 705

Innihald

1. Grundhugskot – síða 4

Hvønn týdning hefur spælið – síða 5

Gerandissögur – síða 6

4

2. Kjarnin í grundspølum – síða 7

Grundrørslur – síða 7

Grundspøl – síða 7

Fimi er innlæring – síða 8

Grundsansirnir – síða 9-13

Ágrýtin børn stríðast best – síða 14

7

3. Leiklutur teirra vaksnu – síða 15

Vaksin skulu ikki blanda seg uppí – síða 15

Eggjan – Ein hóskaði avbjóðing – síða 15

Stigtakan – Torir tú at gera royndir – síða 15

15

4. Útispælipláss – síðu 16

Nógvir túrar úti í sama øki – síða 16

Góð ráð um at spæla úti – síða 17

5. Hvørjum gáa vit eftir – lær teg at eygleiða – síða 18

Hvat sært tú? – síða 18-19

Eygleið umhvørvið – *talva 1* – síða 20

Eygleið barnið – *talva 2* – síða 21

Eygleið avbjóðingar – *talva 3* – síða 22

Tak samanum eftir útsøgnum – *talva 4* – síða 23

16

18

INNGANGUR

„Latið börnini spæla“ lýsir, hvussu námsfrøðingar, sjálvboðin úr ymsum stovnum og onnur vaksín kunnu stuðla við at geva børnunum, sum tey arbeiða við, nøkur heilsugóð, mennandi og spælandi barnaár.

Bóklingurin verður nýttur sum skeiðstilfar, har vegleiðarar í rørslumenning, náttúru –/og uttanduravegleiðarar undirvísa í at fáa spæl, útlív, sansumotorik og innlæring at ganga upp í eina hægri eind. Við øðrum orðum: Tey fremja orðið í verki. Eisini ber til at lesa bóklingin sjálv/ur.

Bóklingurin „Latið börnini spæla“ er ætlaður børnum í øllum aldursbólum, men skeiðini eru ætlað vaksnum. Børn nýtast ikki at fara á skeið fyri at kunna spæla.

Tað skulu tey flestu vaksnu.

1. Grundhugskot

„Latið börnini spæla“ er eitt tilboð til vaksín, hvussu tey kunnu skapa góðar spæliumstøður – umhvørvi, rammur og tíð – hjá børnum í øllum aldri.

„Latið börnini spæla“ er eisini eitt boð uppá, hvussu skeiv menning verður uppdagað og viðgjørð so tíðliga sum gjørligt, so hetta ikki forðar børnum í at spæla saman.

Tað er týðningarmikið at spæla, og tað hevur stóran týðning at tora at lata börnini spæla teirra spæl.

Hetta merkir, at børn hava valmøguleikar. Tey velja sjálvi, hvat tey skulu spæla, hvønn tey vilja spæla við, hvørjar reglur eru galdandi, og um tær eiga at verða broyttar so við og við. Á henda hátt kunnu tey fáa sær grundleggjandi royndir og læra at taka ábyrgd av tí, tey fáast við.

„Latið börnini spæla“ merkir hinvegin ikki, at tey sleppa at “spæla hvat sum helst”, tí vit eiga at seta krøv til umstøður, innihald og karmar og at menna barnsins hug og evni at spæla við.

Grundhugsanin leggur dent á at:

- geva frálæru um teir triggjar frumsansirnar, labyrintsansin, taktilsansin og kinæsthesiansin (*síðu 9-11*), sum eru støðið undir menningini hjá børnunum,
- menna fatanina um og kensluna av, hvussu víðfevndi tey vaksnu eru, sum fáast við børn,
- geva børnunum frið at spæla og harvið fáa hylling á, hvat tað merkir,
- læra tey vaksnu ikki at blanda seg uppí, t.v.s. at tey lata vera við at stýra spælinum,
- fáa tey vaksnu at fata náttúruna sum besta spæliplássið.

„Latið börnini spæla“ byggir á og tekur støði í fyrimyndini um grundmotorik, sum Anne Brodersen og Bente Pedersen hava ment. Fyrimyndin verður undirbygd av kanningini „Tidligere indsats – en undersøgelse af labyrintsansens, taktilsansens og kinesthesiansens betydning for barnets sansemotoriske, psykiske og sociale udvikling.“

„Tidligere indsats“ leggur dent á, hvønn týdning teir tríggar primeru sansirnir hava fyri menningina hjá smáum børnum, bæði sansimotoriskt, psykosocialt og talu-málsligt.

Kanningin vísir, at hesir meginsansir hava avgerandi týdning fyri normalari menning og trivnaði. Tí er hugsanin um teir primeru sansirnar grundleggjandi ætlanin við „Latið børnini spæla“.

1.1. Hvønn týdning hevur spælið

Børnum tørva eggjan og upplivingar, bæði rørslumenniandi og kropsligar royndir. Hetta er ikki bara galdandi fyri skúlabørn, men øll børn yvirhøvur – eisini tey heilt smáu.

Besti hátturin hjá børnum at mennast er við spæli. Tá ið børn læra av egnum royndum, er teirra egna motivatióin sjálf drívmeigin. Tá ið vit geva børnum frið at spæla, er teirra ídni, rørslur og hugflog tað berandi í menningini.

Tey vaksnu skulu ikki seta spælið í gongd og stýra tí, men venja seg til at eygleiða og stuðla tí spæli, sum er í gongd. Tá eitt barn spælir og rørir seg av egnum huga og tørvi, er venjingarvirðið og innlæringin nógv størri, enn tá tey vaksnu stýra øllum.

Spælið er frummegin hjá børnum. Tey málbera seg og læra ein hóp gjøgnum spæl og ímyndan, men mangan verða spælið og umstøðurnar avmarkað av vælmeintum hugskotum, reglum og tíðaravmarking frá teim vaksnu.

Børn spæla í ramasta álvara, og tað er gjøgnum spælið, at barnið lærir at stýra sær sjálvum, at vera saman við øðrum og fær eitt trygt umhvørvi.

Tí leggur „Latið børnini spæla“ eisini stóran dent á kensluna av tí felagsskapi millum menniskju, tá ið tey spæla – uttan mun til aldur.

Ætlanin við „Latið børnini spæla“ er at gera teimum vaksnu, sum fáast við børn, púra greitt, hvønn týdning spæl og rørslur hava fyri menningina hjá bæði smáum og stórum børnum. Vit taka støði í grundspæli og grundmotorikki.

Skulu tey vaksnu skilja henda alheimin, mugu tey:

- fáa innlit í ástøðið um teir primeru sansirnar og týdning teirra
- skilja samspælið millum grundmotorikk, grundspæl og hegni
- spæla sjálvi, so tey merkja og uppliva „súsið“.
- duga at „lata børnini spæla“ í frið í góðum, mennandi og tryggum umstøðum
- lata vera at blanda seg uppí og stýra spælinum.

1.2. Sögur úr gerandisdegnum

Maja í brekkuni

Maja er 13 mánaðar gomul, og nú dugir hon at ganga. Ein heystardag er Maja farin við ommuni út í urtagarðin. Omman hefur kynt bál á seyðabeitinum. Millum urtagarðin og beitið er ein brekka, bara eini 10 fet long hjá einum vaksnum, men rættiliga brött.

Maja skal bera dagbløð úr urtagarðinum oman til bálið á beitinum. Fyrstu ferð, hon skal oman brekkuna við einum blað, velur hon at aka oman á búkinum. Brekkan er jú fyri henni sum eitt høgt fjall. Tá ið hon hefur gjørt hetta nakrar ferðir, setir hon seg á rumpuna og ekur oman. Hetta ger hon so nakrar ferðir, men so roynir hon at ganga brekkuna. Hetta gongst betur og betur, sum dagurin líður.

Allir mínir høsnarungar, komið heim!

Í einum barnagarði spæla nakrar gentur „Allir mínir høsnarungar, komið heim!“ Ella tað halda tær í hvussu so er, at tær gera. Tær hava bara gloymt, at ein revur eigur at vera við í spælinum. Men tað hugsa genturnar ikki um, tí tær spæla eitt spæl, sum gevur meining hjá teimum.

Ein vælmeinandi pedagogur sær hetta og steðgar spælinum. Børnini spæla ikki rætt. Pedagogurin lærir so genturnar, hvussu spælið eigur at vera. Úrslitið varð, at genturnar tíndu ikki at spæla meira.

Hvør dugir at standa á hondunum?

Tað er um summarið. Øll familjan er savnað í havanum. Knappliga rópar 16 ára gamli Jóhannes: „Hvør dugir at standa á hondunum?“ 6 ára gamla Puk bjóðar av. Hon dugir væl at halda javnvágina við høvdinum niðureftir.

Nú fara tey at kappast um, hvør ið klárar at standa longst. Familjan rópar eggjandi á tey, meðan tey smærru systkinabørnini hava funnið sær ein krók í havanum, har tey royna fyri seg sjálvi.

2. Kjarnin í grundspølum

Motoriska menningin hjá einum barni verður nógv ávirkað av eini eggjan frá teirri mentan, barnið veksur upp í. Tað ræður bæði um korini heima, í nærumhvørvinum og tann stimbran, sum barnið fær í dagsstovni og skúla.

Við at stuðla sansimotorisku menningini tíðliga, geva vit barninum eitt gott grundstøði, ikki bara fyri motoriskari menning, men eisini tess sosiala lívi, trivnaði, málsligari menning, innlæring og bindindi.

2.1 Grundmotorikkur

Grundmotorikkur er tann viðføddi, arvafrøðiligi motorikkurin, sum er eins hjá øllum mannabørnum til allar tíðir, í øllum mentanum, í øllum sosialum bólkum.

Grovmotoriskt er tað tann búningin, sum fær tað liggjandi barnið at fara til gongu ella at renna, og fínmotoriskt eru afturbragdini í hond, munn, rødd, eyga og andlitsbrøgdum, sum mennast tíðliga. Um so eitt barn – eitt menniskja – hevur sansimotoriskar trupulleikar, so liggja teir aloftast í hesum viðfødda pakknum.

2.2 Grundspøl

Hetta eru tey spølini, sum barnið sjálvft finnur uppá fyri at menna seg sansimotoriskt, psykososialt og málsligt. Í grundspælinum fær barnið harumframt eisini fatan av umhvørvinum, sum tað kann taka í og læra av.

Hesi grundspøl eru grundvøllurin undir „Latið børnini spæla“. Grundspøl eru altíð tey somu, í øllum mentanum og øllum samfelagsstættum.

Tá ið børn spæla sjálv, er áhugin og hugflogið drívmeigin. Tá ið vit seta børnini til at spæla, kann drívmeigin kennast sum ein skylda. Grundspøl verða ongantíð stýrd av vaksnum!

Fyri at eggja børnum til at spæla, skulu tey vaksnu syrgja fyri:

- einum spennandi og avbjóðandi spæliumhvørvi, sum stimbrar primeru sansunum.
- góðum og tryggum rammum,
- tíð,
- at grundmotorikkurin er í lagi, so barnið er ført fyri at gera egnar royndir.

2.3.Fimi er innlæring

Har sum drívmeigin til at menna grundmotorikk og grundspøl hjá vanligum börnum kemur innanífrá, kemur íblásturinn til at menna fimið uttanífrá – frá umhvörvinum.

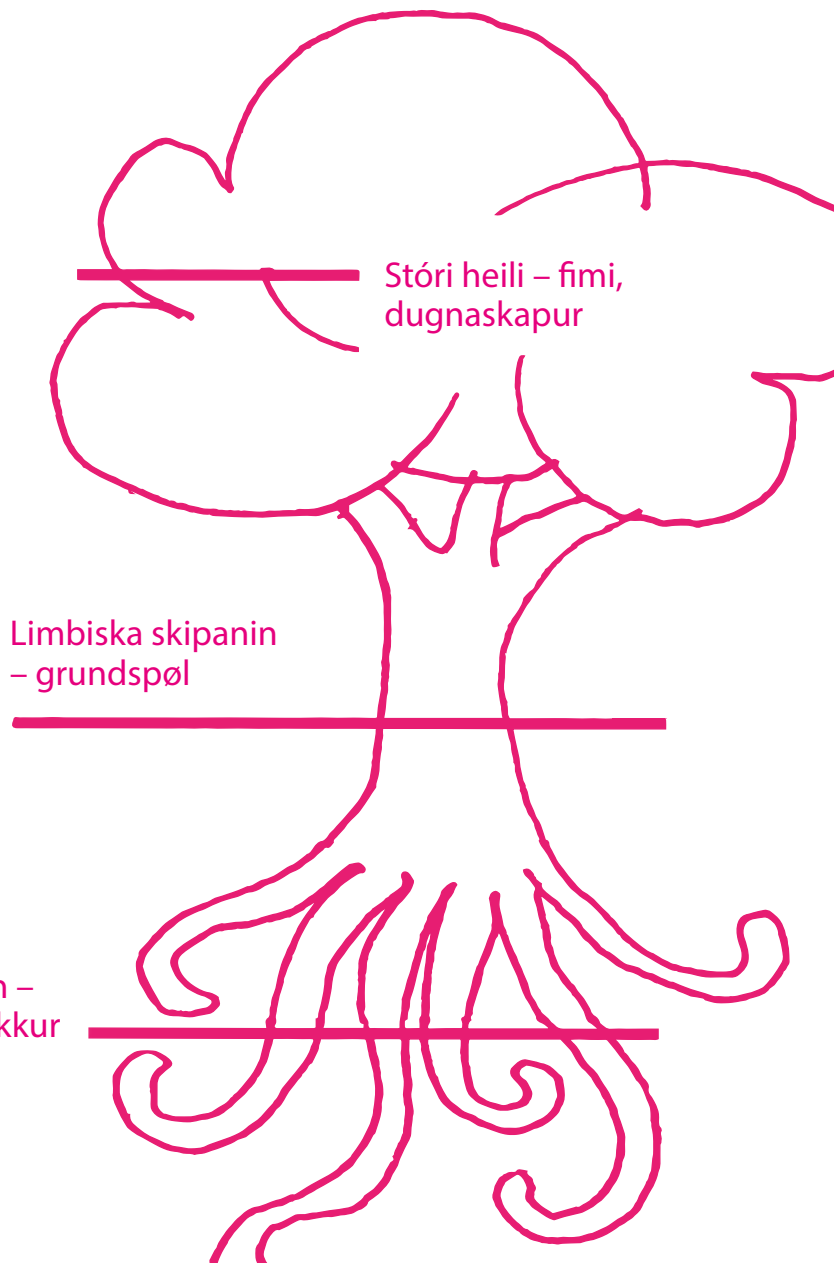
Dugnaskapur er tí ikki eins í øllum mentanum, til allar tíðir og í øllum samfelagsstættum.

Ítróttur, mál, at lesa og at súkkla eru dømi um dugna, fimi. Hetta er ymiskt frá einari mentan til aðra.

Øll innlæring er treytað av, at grundmotorikkurin mennist av sær sjálvum, og at barnið hevur fingið ríkiligar royndir í grundspælinum. Tær grundleggjandi motorisku rørslurnar hava einki virði, fyrr enn barnið dugir at brúka tær við skili og fyriliti til ymisk spøl og alla tíðina duga at tillaga rørslurnar eftir skiftandi umstøðum.

„Latið børnini spæla“ er ikki bara ætlað til at menna kropp og sansir, men eisini fyri at skapa bestu fortreytir fyri allari komandi innlæring.

Samanbera vit heilan við eitt træ, líkist bygnaðurin hesum:

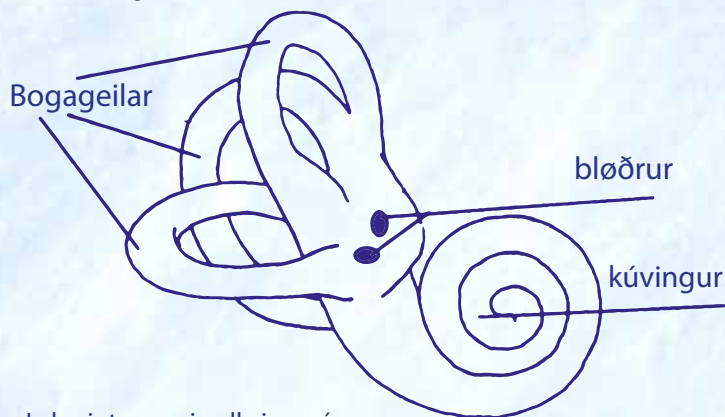

2.4.Grundsansirnir

Labyrintsansurin

Labyrintsansurin verður eisini kallaður javnvágssansurin ella vestibulærsansurin.

Sansurin situr inni í bogageilunum í innara oyranum báðumegin.

Labyrintsansurin ella javnvágssansurin situr í innara oyranum

Javnvágsdeplarnir sita í teimum trimum bogageilunum og tveimum bløðrum á teimum. Bogageilarnir liggja vinkulrættar undir hvør øðrum.

Haðani ganga boð upp í heilan, tá ið vit snara høvðinum, hvønn veg og hvussu skjótt. Báðar bløðurnar staðfesta javnar rørslur og atráttarmegi.

Sostatt staðfestir heilin allar rørslur við høvðinum við javnvágssansinum. Hann verður virkin av øllum rørslum – allar vegir:

- hoppa
- rulla runt ella renna í brekkum
- bóltarút
- spæla í vatni
- reiggja
- vaggja
- mala í ring
- dansa

Børn – smá sum stór – skulu fáa stimbrað hendan sansin serliga væl. Hetta kemur fyri ein part av, at tá børn vaksa, skulu tey alla tíðina taka støðu til broytta atráttarmegi, og fyri ein part at okkara lívsfærsla og gerandisdagur ikki menna henda sans nóg væl.

Vaksin skulu stimbra hendan sansin javnan, tí tey flestu vaksnu hava ein lítið mentan javnvágssans, tí tey sita so nógv. Tá ið vaksin verða í øðrviti av at mala runt, ber illa til at sveiggja runt við børnunum!

Trupulleikar við javnvágssansinum merkjast, tá ið vit:

- verða í ørviti av at mala runt,
- hava ilt við at reiggja, klintra og ganga í brattlendi,
- verða ússalig í bili, fáa sjóverk ella ikki tola at flúgva,
- eru ovurvirkin – hyperaktiv,
- fjakkandi eygu,
- skiftandi og ótryggan atburð, ongan hug at eygleiða ella royna okkurt sjálv.

Kenslusansurin

Kenslusansurin ella taktilsansurin er býttur í tveir partar – ein verjandi og ein kannandi part.

Sansigøgnini sita allastaðni í húðini og í rovuni (*slímhinnunum*).

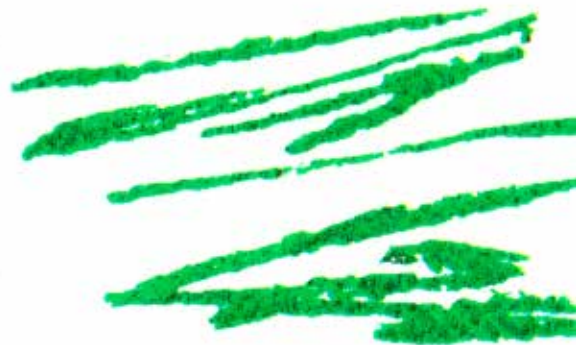
Tann verjandi følisansurin virkar á tann hátt, at barnið, tá ið tað t.d. nertur við okkurt, antin skundar sær burtur, t.d. um okkurt kenst heitt ella tað fær ilt, ella fer eftir tí, t.d. leiti – ella suttafturbragd (refleks). Tann kannandi følisansurin fer í gongd, tá ið barnið við vilja trilvar seg fram.

Hesir sansirnir samstarva, so barnið lærir at kenna seg sjálvt og umhvørvið.

Kenslusansurin verður eggjaður við at nerta við húðina. Tí hevur tað stóran týdning, at lata barnið merkja verðina, og at barnið verður nortið, so tað fær royndir av sínum egna kroppi.

Trupulleikar við kenslusansinum kunnu merkjast av:

- at vamlast við at nerta við ymiskt í náttúruni,
- vantandi kropskenslu.
- ikki at vilja vera ov nær øðrum menniskjum,
- ágangandi atburði, t.d. at bíta, sláa og sparka,
- ovurvirknum (hyperaktiv) atburði,
- at tey eru grenjut, vøsut og tykjast ótrygg,
- tíma ikki at kanna ymiskt og royna seg fram.

Stöðusansurin – kinæsthesisansurin

Stöðusansurin verður eisini nevndur vødda-/liðsansurin ella kinæsthesi-sansurin.

Móttøkugøgnini til henda sansin sita sum smáir kenslukampar í øllum vøddum, liðum og spengrum. Hesi gøgn staðfesta alla tíðina, hvat liðir og limir gera, og hvussu spentir vøddarnir eru.

Hesin sansur verður eggjaður av øllum rørslum. Tá ið ein rørsla er gjørd ferð eftir ferð, so minnst heilin hana aftur.

Tess fleiri royndir ella venjingar eitt barn fær av spæli, tess betri verður grundstøðið, sum barnið kann byggja víðari á seinni í lívinum.

Trupulleikar við stöðusansinum kunnu merkjast av:

- óstortligum atburði,
- vánaligari kropsvitsku,
- grundrørslum, ið ikki eru tillagaðar,
- grenjutum og ótryggum atburði,
- lítlum huga og evnum at kanna og gera egnar royndir.

Javnvágin

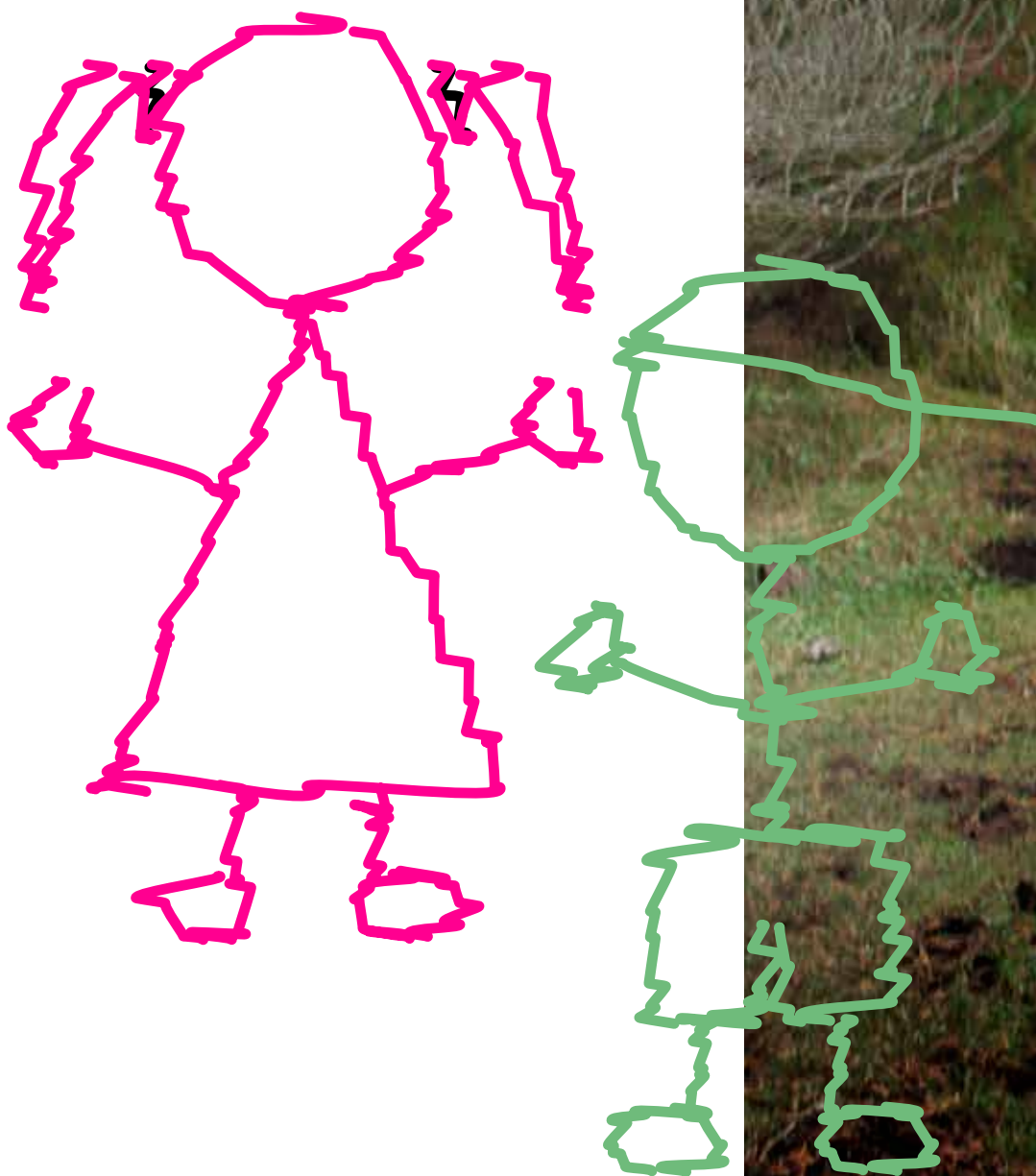
Javnvágin er ekki ein serligur sansur, men eitt samspæl millum fýra sansir:

- labyrintsansin,
- taktilsansin,
- kenslusansin,
- sjónina.

Ikki fyrr enn allir hesir fýra sansirnir eru væl mentir, kunnu teir sameinast til eina samlaða javnvág.

Javnvágin gerst tí ótrygg ella vánalig, um bara ein av hesum fýra sansum ikki er fult mentur.

Javnvágin er grundarsteinurinn í motorisku menningini, í grundspæli og ítrótti – ja, í øllum kropsrørslum!

Trupulleikar við teimum trimum primeru sansunum kunnu hava fylgjur við sær, sum t.d. ikki at duga at vera saman við øðrum og hava tungt við innlæring.

Maja í brekkuni í urtagarðinum fekk við egnum royndum ment sín støðusans á fleiri økjum. Hevði omman leitt hana í brekkuni, hevði Maja ikki lært nær náminda so nógv. Tann lærdómur, hon sjálv hevur fingið royndir av, gerst til sannroyndir í heilanum. Hesar sannroyndir kann hon so finna fram og brúka framyvir.

Hetta er bara eitt av mongum dømum um, at grundspælið gevur lívslærdóm.

Hinvegin kunnu ósigrar í grundspælinum elva til manglandi árræði fyri lívið.

Tað er t.d. ikki ringt at ímynda sær, hvørjar frágreiðingar kunnu vera til vantandi hug og dirvi til at royndu at standa á hondum. Tað kann vera trupult sjálvt hjá vaksnum, men við røttu hjálpinum eydnast kortini við tryggum stuðli at venda øllum upp og niður.

Tað er ikki so torført at standa á hondunum, tá børn duga øll spøl, ið labyrintsansurin fevnir um:

- trilla
- rulla
- mala runt
- bólta rútt
- hanga við høvðinum niður í eini stong
- hoppa í trampolin
- reiggja
- beistast í vatni

Tá ið vaksnin hava ring minni um hondstøðu, kemst hetta mangan av, at ov nógv hevur verið kravt av teimum sum børn. Høvdu tey sjálv roynt og lært seg at staðið á hondum, so hevði tilgongdin verið tryggari – og so høvdu tey framvegis dugað – uttan at tey høvdu hugsað um tað, hóast tey ikki hava roynt tað í eini 10 ár.

Vit læra best, tá ið vit venja á tromini av okkara førleika. Hetta merkir, at vit gera mistøk, og hjá børnum ræður um at hava dirvi og at tora at gera mistøk.

2.5. Ágrýtin børn stríðast best

Kenslur hava alstóran týðning fyri menningina. Kenslurnar sita í limbisku skipanini í heilanum, og har situr grundspælið eisini. Tá ið børn, eins og genturnar, sum sjálvar spældu „Allir mínir høsnaungar, komið heim!“, hava hug og verða eggjað til, skapar tað gróðrabotn fyri positivari menning.

Tí er hugur, ágrýtni og tileggjan tær berandi kreftirnar, tá ið børnini fáa frið at spæla.

Eldhugur er ein fyrirtreyt fyri innlæring. Bæði í spæli og øðrum lívsins viðurskiftum. Eru eldhugur og ágrýtni til staðar, verður lættari at klára avbjóðingar í lívinum.

Børn læra best, tá ið tey sjálv vilja, og tíma børnini ikki at spæla, tykjast tey vaksnu ofta ráðaleys.

Tá ið sagt verður, at „eldhugað børn“ eru stríggin, merkir tað, at tey skulu vera virkin í tilgongdini, so tey av sær sjálvum vilja arbeiða, royna, kanna og stríðast við leikum og hvørjum øðrum, so tey læra seg nýggjar partar í spælinum.

Hjá teimum vaksnu ræður um at tora at lata børnini royna seg á tromini av teirra førleika.

Børn, ið ikki stríðast, og sum ikki eru ágrýtin, eru mangan børn, ið hava sansimotoriskar og/ella sálar-/samfelagsligar trupulleikar.

3. Leiklutur teirra vaksnu

Börn hava tørv á tryggum vaksnum, sum tora at lata børnini spæla, vaksnum, sum eru virkin til staðar, gera mun og blanda seg kortini ikki uppí.

Trygg vaksin eru í hesum høpi vaksin, sum:

- vita nakað um sansimotorisku menningina hjá børnum, um at vera úti í náttúruni og hava eina ætlan við hesum,
- duga at eygleiða og lýsa, hvussu børn loysa ymsar motoriskar avbjóðingar,
- duga at skapa eitt umhvørvi, har børnini fáa viðurkenning fyri tað, tey klára á ymiskum stigum,
- duga at spæla og beistast,
- hava eitt opið sinn og lurta eftir hugskotum og átøkum hjá børnunum, so børnini kenna, at teimum verður víst álit, tey verða viðurkend, hava ávirkan og verða tikin á álvara.

3.1. Vaksin skulu ikki blanda seg uppí

Tá ið børnini spæla sjálv, skulu tey vaksnu ikki stýra spælinum. Tey skulu finna seg í ikki at ráða, men í staðin vera vegleiðarar, trygdarvørðar, hentir hjálparar og sjálvsagt uppalarar.

Tann vaksni má vera tolin, skapa eitt álitandi umhvørvi, har børnini ikki eru bangin fyri at gera mistøk, og tey mugu ferð eftir ferð royna at eggja børnunum til at troyta allar móguleikar.

Uppaling og læring eru tvinnað saman, og persónsmenska, reglur og gerðir teirra vaksnu hava alstóran týdning fyri hug, dirvi og vilja hjá børnum til at spæla. Börn eru ymisk og hava ymskar førleikar.

Størsta uppgávan hjá vaksnum er at lata vera at blanda seg uppí, men samstundis at hjálpa børnunum at skilja og tora at royna seg sjálvi. Tí skulu vaksin vera ein góð fyrimynd og tosa við børnini á jøvnum føti og eisini taka atlit til, at børn eru ymisk og hava ymsar førleikar. Hetta tekur tíð at læra seg.

3.2. Motivatióin – ein hóskandi avbjóðing

Vit læra best, tá ið vit sjálvi vilja, tá vit verða tikin við, og tá vit arbeiða á markinum á okkara førleika.

Tí motoriskt tryggja barninum tørvar ikki somu avbjóðing sum einum, sum hevur færri sannroyndir, men tey bæði kunnu saktans spæla saman og fáa væl burtur úr – um avbjóðingarnar eru skiftandi.

Størsta avbjóðingin hjá vaksnum er at finna hóskandi avbjóðingar til hvørt einstakt barn.

3.3. Initiativ – torir tú at gera royndir?

Torir ein ikki at gera mistøk, tekur ein eingi óráð og roynir einki ókent ella nýtt. Ein velur tað tryggja. Tað ger Maja ikki; hon roynir seg av álvara oman brekkuna.

Vita børn, at tað er í lagi at mistaka seg, so tora tey eisini at royna á onkran annan hátt, enn tey gjørdur áður. Her ræður um hjá teim vaksnu at eggja børnunum til at taka støðu og ábyrgd.

Tað hevði verið stuttligt at vent atfinningarmentanini á høgdið og vart rættin at stríða seg fram til eitt úrslit.

4. Náttúran sum spælipláss

Tað ber til at spæla nær sum helst, hvar sum helst og við hvønn sum helst.

Men mótsætt innandura spæliúmum og tilætlaðum spæliplássum úti er náttúran øðrvísi skiftandi. Hon broytist alla tíðina, alt eftir veðri, árstíðum og tíðini á samdøgrinum. Tá verður náttúran alla tíðina meira avbjóðandi. Hon skapar alla tíðina undran og nýggj spøl.

Náttúran er ójovn, sløtt, heit, køld, kitlandi, kínandi, vát, turr, bleyt, hørð o.s.fr. Hon er tað „rúmið“, sum hevur mesta fjølbroytni í umhvørvinum. So náttúran gevur okkum, sum eru úti undir øpunum himni, eitt púra óvæntað, sterkt og fjølbroytt sansimotorískt árin.

4.1. Fleiri vitjanir í sama náttúruøki

Av tí at náttúran alla tíðina broytist, ber væl til at vitja sama øki ferð eftir ferð. Tá ið børn kenna staðið, kunnu tey t.d. geva trøum, lægdum og holum nøvn. Eisini kunnu tey spæla tey bestu spølini, og hvørja ferð leggja okkurt nýtt afturat, alt eftir, hvussu umstøðurnar eru tá.

Tá ið vit vitja sama stað fleiri ferðir, ber til at skipa fastar rammur og reglur fyri t.d. hvar taskurnar skulu liggja, at tað altíð er ein vaksni, sum ansar eftir við bál-ið, og børnini mugu ikki fara út um girðingina.

Tey vaksnu kunnu soleiðis saman við børnunum skapa eina siðvenju á hesum staðnum og fyri spælið úti. Hetta skapar tryggleika, men má bara ikki avmarka spælimøguleikarnar. Spælið fer nú trygt fram, og tey vaksnu hava ikki fyri neyðini at blanda seg uppí.

Úti í náttúruni – í rætta umhvørvinum – kunnu børnini fáa:

- stimbrað sansimotorikkinn best
- brúkt rørsluførleikan best móguligt
- vant seg at samstarva við onnur,
- fátan av veruliga lívinum – í einum heimi, har tú við sansunum fært gjørt tínar sannroyndir.

4.2. Góð ráð um at vera uttandura

Tað er eitt gott hugskot at:

- hava greiðar avtalur við ognara um at sleppa at brúka náttúruøkið. Á henda hátt slepst undan at fyrireika seg hvørja ferð.
- skípa skjáttur við fastari útgerð, ein skal hava við hvørja ferð, t.d. sváulpinnar og annað at tendra bál við, termokannur, handbøkur, undirløg, bond, fyrstahjálpskjáttu og tílíkt,
- kanna reglur fyri, hvussu tú bert teg at í náttúruni,
- læra seg tey einføldu tingini, sum t.d. at halda seg mettan, turran og heitan úti,
- vera greið um møguligar vandar; er brekkan ov brøtt, ella er træið, tey klatra í, rotið o.s.fr.,
- minnast til, at huglagið á teim vaksnu smittar. Far tí ikki út við børnunum, um tú ikki hevur hug. Lat starvsfelagarnar taka sær av tí partinum, og ver heldur heima og baka bollar ella annað, til hini koma aftur.

5. At gáa um – eygleiðaravenjing

Í hesum partinum geva vit ábendingar um, hvat tú sum vaksni kanst geva sær far um, tá ið vit lata børnini spæla á spæliplássinum, í urtagarðinum, í haganum, í fjøruni ella í vatni.

Hvørjum gáar tú eftir?

Eygleiðir tú spælandi børn, kanst tú bara fylgja við einastaðni, og tí sært tú bara ein avmarkaðan part av heildini.

Hjá einum góðum eygleiðara er týðningarmikið at gáa gjølla um, hvørjum tú hyggur at.

Til dømis skal ansast eftir:

- hvat hvørt einstakt barn tekst við,
- hvussu børnini samskipta sínámillum,
- hvør ið hevur hugskotini,
- hvørjar sannroyndir tey brúka,
- um tað einstaka barnið trívist, keðir seg, er einsamalt ella so dánt er við,
- hvussu staðið, tey spæla á, sær út,
- hvussu tað einstaka barnið gagnnýtir spælimøguleikarnar.

Tey vaksnu kunnu geva sær far um nýggj øki við øðrvísi móguleikum, um tey broyta atlit – t.v.s. venda sær aðra leið. Endamálið er einfalt:

- at finna góð spælistøð við nógvum avbjóðingum, har móguleiki er fyri at stimbra teir tríggar primeru sansirnar, labyrintsansin, taktilsansin og kinæsthesisansin. Kropsligu rammurnar skulu kennast avbjóðandi og hugvekjandi.
- at læra seg at eygleiða børn, meðan tey spæla, og duga at greiða frá, hvussu tey klára ymiskar motoriskar avbjóðingar. Tað krevst tíð og móguleiki at gera egnar royndir og vinna á trupulleikum,
- at duga at greina sær avbjóðingar, sum børnini sjálvi fara í holt við/sleppa sær undan og at kanna, hvat vantar í, so tey kunnu mennast sansimotoriskt og fáa dirvi at royna nýggjar og „vandamiklar“ avbjóðingar.

Svara spurningunum:

- Hvar dámar tínum börnum best at spæla? Hví?
- Hvat er eitt gott spælistað/spælipláss? Hví?
- Hvørjar móguleikar/avmarkingar sært tú á spælistaðnum hjá tínum barni?

Tað er lættari at svara, um tú hyggur í talvurnar á næstu síðu...

Á næstu síðu sært tú talvur, sum hjálpa tær at eygleiða ymiskt innan hesi høvuðsevnini

- Umhvørvið/pallin/spælistaðið, talva 1, síðu 20
- Børnini, talva 2, síða 21
- Avbjóðingarnar, talva 3, síða 22.

Talva 4, síðu 23 er ætlað til at taka saman um og til opið kjak um, hvat hin einstaki heldur og hví.

Á NÆSTU SÍÐU

„Latið börnini spæla“

At eygleiða umhvørvið/pallin/spæliplássið (talva 1)

Tú sært nøkur børn spæla: á spæliplássinum, í urtagarðinum, í haganum, í fjøruni ella í vatninum.

Lýs umhvørvið/pallin/spælistaðið:

Kenna börnini umhvørvið ella ikki?

.....
.....

Hvussu er veðrið?

.....

Grundspøl: Hvørjar móguleikar sært tú fyri grundspæli og at menna nýggjar røsluroyndir?

Verið nágreinilig: (at grulva, krúpa ígjøgnum, rulla, renna, loypa um løkir, sleppa hiðani og yvir hagar, venda høvðinum niður, halda javnvágina, hanga, sveiggja, snara sær á, koma sær høgt upp, nýta kreftir, halda leingi á, goyma seg)

.....
.....

Eru umstøður, sum gera tað trupult hjá tí einstaka barninum? Hvørjar?

.....
.....

Trygd: Sært tú fyri tær vandastøður, sum krevja serlig trygdartiltøk?

.....
.....

Hvat sært tú, sum tær dámar serliga væl?

.....
.....

Hvat sært tú, sum tær ikki dámar so væl?

.....
.....

At eygleiða eitt barn *(talva 2)*

Tú sært nökur börn spæla á spæliplássinum, í urtagarðinum, í haganum, í fjøruni ella í vatninum.
Vel eitt barn, sum tú eygleiðir neyvt:

Navn;

Motorikkur:

Lýs, hvussu barnið granskar økið. Hvørjar nýggjar avbjóðingar roynir barnið? Hvussu klárar barnið at tillaga sínar røslur eftir nýggju umstøðunum?

.....
.....

Grundspøl:

Hvørji spøl velur barnið at vera við í ella ikki?

.....
.....

Samspæl:

Hvussu spælir barnið saman við øðrum børnum og við teimum vaksnu?
(tekur avgerðir, ger sum hini, fer burturúr, er klandrut...)

.....
.....

Hvat leggur tú merki til, sum tær dámar sera væl?

.....
.....

Hvat leggur tú merki til, sum tær dámar minni væl?

.....
.....

„Latið börnini spæla“

At eygleiða avbjóðingar *(talva 3)*

Tú sært nøkur børn spæla á spæliplássinum, í urtagarðinum, í haganum, í fjøruni ella í vatninum.
Vel tær eitt barn, sum tú eygleiðir sera neyvt:

Navn:

Hvørjar avbjóðingar velur barnið at vera við í ella ikki

.....
.....

Hvussu ávirka umstøðurnar, hvørjar avbjóðingar barnið velur?

.....
.....

Hvussu tillagar barnið sínar røslur eftir umstøðunum?

.....
.....

Hvørjar sannroyndir er barnið við at ognar sær (røsluliga)?

.....
.....

Hvørjar mannagongdir nýtir barnið?

.....
.....

Hvørjar trupulleikar fær barnið av spælinum?

.....
.....

Hvat leggur tú merki til, sum tær dámar sera væl?

Hvat leggur tú merki til, sum tær ikki dámar so væl?

„Latið børnini spæla“ (talva 4)

Talva 4 er væl egnað til at taka samanum og at kjakast um, hvat hvør einstakur heldur og hví.

Hvør luttakari (vaksin) fær 10 stig at deila millum tey 6 útsagnarpørini, sum viðkomandi sjálvur heldur vera rættast í talvuni. Flest stig fær útsagnin, einum dámar best, t.d.7-3 ella 2-8. Her er eingin svarlisti.

Tú gert sjálv/sjálvur av. Skriva tøluni á pappírið og skriva stutt, hví tú hevur tikið hesa støðu.

Í bólkum við 3 ella 4 greiða tit síðani hvørjum øðrum frá, hvussu mong stig tit hava givið útsagnarpørinum og hví.

Endað verður við alfundi (*plenum*) og opnum kjaki út frá teimum mongu sjónarmiðum, sum eru komin fram.

Útsagnir

1.	Líka børn leika best.	____	Øll skulu kunna vera við uttan mun til førleikar.	____
2.	Børnini velja sjálv spælið, leiklutirnar, reglur o.a.	____	Tann vaksni/undirvísarin leggur til rættis og stýrir gongdini.	____
3.	Tað er alneyðugt, at øll vaksin/undirvísarar arbeiða eins við børnunum.	____	Tann einstaki vaksni/undirvísarin ger av, hvussu hann/hon arbeiðir við børnunum.	____
4.	Tað er tann vaksni/undirvísarin, sum ger av og hevur ábyrgdina av, at børnini mennast.	____	Einstaka barnið skal sleppa at brúka bæði kropp og høvd og taka medábyrgd av egnari menning.	____
5.	Latið børnini spæla, so tey verða eldhugað og lívsglað.	____	Spælið/venjingin skulu vera gagnlig og hava sum endamál, at børnini kunnu klára tær neyðugu avbjóðingarnar..	____
6.	Tað skal vera tíð til bæði spæl og at læra, men læringin er tað týðningarmesta.	____	Tað skal vera tíð til bæði spæl og at læra, men spælið er tað týðningarmesta.	____

„Latið börnini spæla“

– bóklingurin er skrivaður soleiðis, at lesarin fær eitt gott innlit í, hvat hugskotið aftan fyri verkætlanina er.

Bóklingurin er samstundis ætlaður sum grundtilfar til „Latið börnini spæla“-skeiðini, sum toymið fyri verkætlanina heldur.

Í hesum toymi eru motorikvegleiðarar og náttúru- og uttanduravegleiðarar.

Á einum „Latið börnini spæla“-skeiði undirvísa vanliga ein motorikvegleiðari og ein náttúru- ella uttanduravegleiðari, sum báðir hava verið við at menna hetta tiltakið.

Skeiðini eru skipað sum 3-tíma skeið og/ella sum 6-tíma skeið.

3-tíma skeiðið er ætlað sum byrjunarskeið. Hetta verður ofta nýtt á fundum, har foreldur/leiðsla taka lut saman við stovnsleiðsluni.

6-tíma skeiðið verður aloftast lagt til rættis sum eftirútbúgvingarskeið fyri starvsfólkum á ymsum stovnum.

Hesi bæði skeiðini kunnu eisini verða samanhængandi, men kunnu sjálvandi nýtast hvørt sær.

Skeiðini kunnu bíleggjast hjá:

Guðrun, tlf. 28 30 68